

Rozemarijn (*Rosmarinus officinalis* L.)

Rozemarijn kan uitgroeien tot forse struiken, waar je rijkbloeiende hagen van kunt maken die allerlei bezoekers aantrekken

Hennie Oude Essink

Palinka is een sterke aquavit, die al eeuwen lang zeer populair is in Hongarije. De oorsprong ervan zal teruggaan naar de oude zogeheten *aqua vitae reginae Hungariae*, levenswater van de koningin van Hongarije, stammend uit de 14e eeuw. Karel I, de onbetwiste koning van Hongarije van 1300–1342, trouwde met de schone Elizabeth, een koningsdochter uit Polen. Op latere leeftijd kregen beide echtelieden een ernstige vorm van jicht. De kruidenkenner die als geneesheer hun kwaal behandelde, masseerde hen met een olie, gewonnen uit de rijk geurende *Rosmarinus* en reikte hen een drankje aan, vervaardigd van een extract uit de jonge bloeiende steeltjes van dezelfde plant, gedrenkt in alcohol. De medicatie sloeg wondergoed aan en het drankje heette voortaan 'aqua vitae reginae'.

Twee eeuwen later zat de jicht nog steeds in de familie. Dit keer leed de bijna gelijknamige vorstin Izabella van Hongarije aan de kwaal. Ze kreeg bovendien ernstige verlamningsverschijnselen. Zij was al 72 jaar, toen zij het recept oppikte uit een oud getijdenboek. Het distillaat van de rozemarijn zou haar niet alleen genezen, maar ook zó verjongd hebben, dat de naburige koning van Polen haar ten huwelijk vroeg. In de antieke wereld was de geneeskrachtige werking van de plant weinig bekend.

Daar had zij vooral een culturele functie; men sierde er de bloemstukken voor bruiloften en begrafenissen mee. Studenten in het oude Griekenland droegen er een krans van als zij examens moesten doen: Rozemarijn steunde hun geheugen. Oude Egyptenaren kregen een tak mee in hun graf. De altijd groene plant stond immers symbool voor onsterfelijkheid.

Geneeskrachtig

Deze typische vertegenwoordiger uit het Middellandse-Zeegebied werd door de Romeinse legers meegenomen naar het noorden, de Alpen over. In de middeleeuwen cultiveerden Benedictijner monniken de plant in hun kloosters en weldra was zij uitgezet in parken en tuinen. Nu ging de voornaamste belangstelling uit naar haar ongekende geneeskrachtige eigenschappen. Met de soortnaam *officinalis* wees Linnaeus haar aan als apothekersplant. De naam van het geslacht *Rosmarinus* komt uit het Latijn en betekent: dauw van de zee. Dauw (*ros*) waarschijnlijk vanwege de zilvergrijze beharing aan de onderzijde van de blaadjes; van de zee (*marinus*) vanwege haar voornaamste standplaats aan de zeekust.

Rozemarijn is een van de zeven antieke balsemkruiden uit de familie van de Lipbloemigen (*Labiatae*); andere planten in die reeks zijn basilicum, lavendel, marjolein, tijm, citroenmelisse en hysop. Zij

hebben gemeen dat zij een heerlijk aroma verspreiden en onmisbaar zijn in keuken en medicijnkast. Je treft ze aan in alle werelddelen, in alle milieus, op iedere hoogte met een grote concentratie in de gebieden rond de Middellandse Zee. Tot de bestuivers horen zeker onze honingbijen, die uit de rijkelijk voorhanden nectar geurige en fijn smakende honingen bereiden.

Winterharde struik

Rosmarinus is een overjarige struik met opgaande, dichtopeenstaande takken met veel jonge, pluizige, rijk bloeiende scheuten. Sommige bedekken de bodem en komen niet hoger dan 50 cm; andere komen omhoog tot wel twee meter en vormen prachtige hagen langs wegen en afscheidingen. In de natuur tref je haar veelal aan op een droge, zandige of rotsige grond, hoewel zij zich op iedere bodemsoort thuis voelt. Haar voorkeur gaat uit naar een klimaat met warme zomers en milde winters. Vroeger hield men in onze streken de plant vaak in potten om te overwinteren; met ons hedendaagse mildere klimaat is dat niet meer nodig. Als de plant goed geworteld is, verdraagt ze temperaturen tot plm. -10°C.

De langwerpige, naaldvormige blaadjes blijven ook in de winter altijd groen aan de bovenzijde, viltgrijs van onderen. De zijkanten zijn overlans naar binnen gekruld: een typische aanpassing aan

De tweelippige kelk vormt een klokje waaruit de vijfdelige kroon tevoorschijn komt

Honingbij

Sachembij

Behangersbij

Groot langlijffe

Wolbij

droge tijden, omdat het een te grote verdamping tegengaat, waardoor de plant niet snel zal verdrogen. Dit is ook de reden dat de plant in ruime mate aromatische oliën produceert, die de transpiratie van de bladeren reduceren.

Bloemen

Aanpassing aan een grote droogte heeft ook tot gevolg, dat de plant al in februari/ maart rijkelijk bloeit met dikwijls in het najaar een nabloei tot de winterkoude er een einde aan maakt. De bloemen staan aan de uiteinden van de takken in schijntrossen van 5 à 10 bijeen in de bladoksels van de zijloten. In principe zijn de bloemen tweeslachtig; evenwel zijn de mannelijke delen soms zover gereduceerd, dat alleen het vrouwelijke deel functioneel is. Het is dan ook niet te verwonderen, dat de plant maar weinig pollen levert. De bloemen staan met korte steeltjes op de nagenoeg bladloze takjes. Zij hebben kleine eivormige, grijsviltige schutbladjes. Ook de eivormige kelk is viltig en donkergrijs. Ze vormt een tweelippig klokje; de afstaande bovenlip heeft drie puntige lobjes; de onderlip is tweepuntig. De lichtblauw/violetten kroon komt als het ware uit de kelk tevoorschijn. Rechtop staat de bovenlip met twee spits toelopende lobben; de brede onderlip heeft een grote holronde middenlob en twee naar boven gerichte zijlobben. Zij

vormen een uniek landingsplatform voor de vele bezoekers.

Van de vier meeldraden ontbreken er meestal twee of deze zijn rudimentair, zonder helmknoppen, aanwezig. De twee vruchtbare meeldraden komen boogvormig naar buiten gekromd; aan de benedenzijde zijn zij met elkaar vergroeid. Een tandvormig uitsteeksel verhindert de helmknoppen mee naar buiten te gaan en daardoor komt de boog onder spanning te staan. Om bij de nectar te komen, stoot de bezoeker met zijn kop tegen het uitsteeksel. Zie de foto met de Sachembij. Hierdoor schieten de helmknoppen tevoorschijn en slaan tegen de rug van het insect en bepoederen het met pollen. Vanuit het bovenstaand vruchtbeginsel komt in dezelfde boog de stijl naar boven. Bij de landing duwt de bezoeker de middenlob van de onderlip terug. De stijl buigt daarbij neerwaarts en raakt met haar tweelobbig stempel de reeds met pollen bepoederde insectenrug.

Nectar

De nectariën vormen een schijf rond de onderzijde van het vruchtbeginsel. De nectarafscheiding is vlak vóór en tijdens de rijping van de bloem bijzonder hoog en neemt daarna snel af.

De hoeveelheid nectar per bloem is afhankelijk van haar grootte en deze hangt samen met enerzijds de lokale bodem- en klimaatomstandigheden, anderzijds met

het soort bezoeker waarmee zij wil samenleven. Als de plant langdurige en grote droogte te verduren heeft, zal zij voordeel hebben van kleinere bloemen; tegelijkertijd zullen in die droge omstandigheden ook de bezoekers kleiner zijn. Grotere honingbijen en hommels gedijen beter in een milder klimaat en treffen daar rozemarijnstruiken aan waarvan de bloemen groter zijn. Om dezelfde reden zal de plant ook de hoeveelheid bloemen aanpassen en zullen in hogere en noordelijker streken de heesters forser zijn: rozemarijnstruiken van 2 meter zul je in de droge, rotsige kustgebieden van de Middellandse zee niet tegenkomen.

Honing en meer

Voor onze bijen zijn rozemarijnheesters zeer attractief en bij voldoende aanbod oogsten we er een zeer fijne honing van. Van de rozemarijn, zowel in het wild als gecultiveerd, wordt ruim commercieel gebruik gemaakt. Van een heel veld struiken kan men tweemaal oogsten; 75 kg bloeiende toppen leveren een hele liter sterk kruidige olie op, die men medicinaal en in de cosmetica gebruikt. Het plantmateriaal, vers of volgens de regels gedroogd, geeft smaak aan soepen, sauzen, vlees en vis. Gelukkig de imker, die zijn bijen kan uitzetten op plaatsen waar van de plant een ruim aanbod is. Hij oogst de vroegste en mooiste honing van het seizoen.

Aardbeivlinder

Kolibrievlinder

Sint-Jansvlinder